

Situne Dei

Årsskrift för Sigtunaforskning och historisk arkeologi

2015

Redaktion:

Anders Söderberg

Lisen Tamm

Rune Edberg

Magnus Källström

Johan Runer

Utgiven av Sigtuna museum

För att kunna identifiera gener måste ordningen hos basparen fastställas och detta görs via olika typer av sekvensering. Under de sista åren har ny teknik (sk. *next generation sequencing*) gjort det möjligt att på kort tid undersöka stora mängder DNA och få fram längre sekvenser eller hela genom hos enskilda individer. Det kontaminationsproblem som länge försvårat analyser av gammalt DNA har lindrats betydligt genom metoder där moderna störningar filtreras bort (Skoglund m.fl. 2013). DNA från arkeologiska individer är vanligen fragmenterat och för att kunna avläsa och identifiera generna används matematiska modeller och resultaten bearbetas statistiskt.

Sigtuna och Atlasprojektet: problem och möjligheter

Ett av de områden som är representerat i Atlasstudien är Mälardalen och inte minst Sigtuna. Omkring 150 skelett från Sigtunas äldsta gravar är i skrivande stund utvalda för analys. En bidragande orsak till stadens framträdande roll i projektet är de jämförelsevis goda bevarandeförhållandena för ben och det stora antalet tillvaratagna skelett. Ett av de viktigare skälen är dock att det finns en god kännedom om den arkeologiska kontexten, genom alla år av väl dokumenterade utgrävningar i staden. Sigtunas roll i kristnandeprocessen och som tidigt centrum för kungamakten gör dessutom att staden finns omnämnd i samtida texter, om än få. Sammantaget finns det därför en bra bas för frågeställningar som rör enskilda individers och gravlagda gruppers livshistorier. Urvalet av individer baseras på frågeställningar om livet i den tidigmedeltida staden, dess relation till sitt närområde samt till andra samtida mera fjärran platser. Analysresultaten kommer exempelvis att relateras till individer begravda i Birka, till gårdsgravfält i regionen samt till platser som på materiell grund tolkas ha haft en relation till staden.

En av många frågeställningar i projektet rör förhistoriska människors migration och mobilitet. Frågor av denna typ har hitintills besvarats genom jämförelser med modernt DNA som kan anses ha relevans för analysen. Eftersom ingen enskild gen eller genetik är specifik för en tidsperiod eller geografisk region, och populationer aldrig är statiska

Recensioner

Det medeltida Sverige, band 1, Uppland: 10 Håbo härad och Sigtuna stad.

Annika Björklund

Utgiven av Riksarkivet, Stockholm 2014. ISBN 978-91-87491-07-8

Detta är det tjugonde häftet från projektet *Det medeltida Sverige* sedan det första utgavs 1972. Det är det tionde för Uppland, som således kommit att prioriteras. Efter att ha haft olika huvudmän ligger ansvaret sedan några år hos Riksarkivet.

Syftet med projektet är att inventera ett ofta mycket svårtillgängligt källmaterial och ställa det till forskningens förfogande. Framst är det i olika former av brev, protokoll, jordeböcker och skattelängder som medeltidens människor, gårdar och byar syns. Källmaterialet blir rikare allteftersom och även 1500-tals- och vissa senare källor utnyttjas.

I det nya häftet ingår Sigtuna stad, S:t Pers socken och den del av S:t Olofs socken som ligger väster om Garnsviken.

Ett verk av detta slag är till sin natur auktoritativt, av uppslagsbokscharaktär. Ändå är det givet att bedömningar hela tiden måste göras om vad som ska med och inte, något

som markeras av att häftet fått ett enskilt författarnamn (Annika Björklund), även om projektledaren Claes Gejrot i förordet redogör för den kollektiva insats som ligger bakom. Framställningen är komprimerad med de sofistikerade förkortningarna legio. Hjälps av en bruksanvisning på 15 sidor som inleder häftet.

Fattigdomen på skriftliga källor under äldre medeltid har inneburit att arkeologin sedan länge spelat en stor roll för vår kunskap om denna epok. Detta är något som Det medeltida Sverige också måste förhålla sig till. Det arkeologiska materialet har sällan en sådan kategorisk karaktär som ett brev kan ha och ibland kan dessutom en skriftlig och en arkeologisk källa ge helt skilda besked. Så t.ex. med Viby kloster, som så att säga existerar i textens form men som av allt att döma och enligt arkeologins nuvarande ståndpunkt inte funnits materiellt, i varje fall inte i Viby. I det här anmälda häftet redovisas de skriftliga källorna till Viby kloster, liksom de arkeologiska undersökningarna av ”Viby kyrkoruin”, utan att förhållandet mellan dessa belyses eller ens nämns. Likaså har författaren problem att balansera i den heta arkeologiska tvistefrågan om den tidiga kungsgårdens vara eller icke vara i Sigtuna. Men det har också undertecknad.

Allmänt sett kommer Sigtunaforskningen att ta emot detta häfte med öppna armar.

Rune Edberg

Medeltida storgårdar. 15 uppsatser om ett tvärvetenskapligt forskningsproblem.

Utg. av Olof Karsvall och Kristoffer Jupiter.

Kungl. Gustav Adolf Akademien för svensk folkkultur. Uppsala 2014.

ISBN 978-91-87403-07-1

Vid en arkeologisk undersökning för några år sedan i Mälby i Tillinge, nära Enköping, upptäcktes spåren efter en egendomlig byggnad. Den var åttkantig, en oktagon. Formen (f.ö. densamma som våra dagars STOP-skyltar i trafiken) betecknas av Ola Kyhlberg som arkitektoniskt mycket exklusiv. Den går tillbaka på bl.a. Den heliga gravens kyrka i Jerusalem och Karl den stores palatskapell i Aachen. Oktagonen i Mälby har uppförts omkring år 1000 som en reveterad timmerborg. Byggherren kan vara identisk med den man som 1933 påträffades i en påkostad ryttargrav i närheten. Kyhlberg föreslår i sitt bidrag i boken att denne hört till dem som ägt stadsgård och ”hållit hus/hov” i Sigtuna under Olof skötkonungens och Anund Jakobs tid.

Om hövdingen från Mälby tillhört Sigtunakungens män eller inte kan dock vara en smula osäkert om man accepterar det sociala schema som Sten Tesch nu föreslår. Det var, enligt artikeln, inte alla bygdehövdingar i Mäljarlandskapen som backade upp Sigtunakungarna. Tesch särskiljer två olika grupperingar. Dels är det ett växande skikt av stormän, vilka står strax under tidens aristokrati. De satsar på att avancera socialt, tyr sig till de kristna kungarna och det är denna kategori som belönas med eller skaffar sig tomtor i Sigtuna. Dels är det den äldre eliten som gör passivt motstånd mot de nya tiderna bl.a. genom att fortsätta med begravingar på de förkristna gårdsgravfälten och arrangera dessa på ett ålderdomligt (Tesch: ”symboliskt återblickande”) sätt.

Så länge som kyrkan inte gör anspråk på begravningsmonopol så begraver de ”moderna” storbondefamiljerna sina döda anförvanter på ägorna, men gärna på egna gravfält, skilda från de äldre förkristna ättebackarna och ofta i öppna, synliga lägen. Ett exempel